

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

Iryna DOVHALYUK

PHONOGRAPHING FOLK MUSIC IN UKRAINE

HISTORY, METHODOLOGY AND TENDENCIES

Monograph

Lviv
Ivan Franko National University of Lviv
2016

ІРИНА ДОВГАЛЮК

ФОНОГРАФУВАННЯ
НАРОДНОЇ МУЗИКИ В УКРАЇНІ
ІСТОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

Iryna DOVHALYUK

PHONOGRAPHING FOLK MUSIC IN UKRAINE

HISTORY, METHODOLOGY AND TENDENCIES

Monograph

Lviv

Ivan Franko National University of Lviv
2016

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Ірина ДОВГАЛЮК

**ФОНДОГРАФУВАННЯ
НАРОДНОЇ МУЗИКИ В УКРАЇНІ
ІСТОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ**

Монографія

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2016

УДК 784.4.026.01(477)
ББК Щ92(4Укр)+Щ313(4Укр)
Д 58

Рецензенти:

д-р мистецтвознавства, проф. Любов Кияновська;

д-р мистецтвознавства, проф. Олег Смоляк;

д-р мистецтвознавства, проф. Михайло Хай

*Рекомендовано до друку Вченю Радою
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 20/5 від 25 травня 2016 року)*

Довгалюк Ірина

Д 58 Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції = Phonographing Folk Music in Ukraine: History, Methodology and Tendencies : монографія / Ірина Довгалюк. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 650 с. + іл.

ISBN 978-617-10-0314-9.

У монографії розглянуто основні тенденції фонографічного періоду в історії звукового документування музичного фольклору в Україні. Фонографічні народномузичні проекти українських рекордистів, їхня дослідницька методика, здобутки та внесок у європейське рекордування традиційної музичної культури проаналізовано в контексті фонографічних досягнень музичних етнографів Америки і Європи. Окреслено початки українського народномузичного архівування та з'ясовано сучасний стан українських колекцій воскових валиків.

Для науковців, викладачів, студентів, шанувальників духовної спадщини українців.

The monograph highlights major tendencies of documenting folk music in Ukraine. The author analyzes phonographical projects of Ukrainian musical ethnographers, their scholarly methods, achievements and contribution into European phonography of folk music in the context of activity performed by musical ethnographers in America and Europe. The paper also outlines the initial stages of establishing phonographical archives and focuses on the condition of wax cylinders nowadays.

The monograph is designed for scholars, students and fans of intellectual heritage of the Ukrainians.

УДК 784.4.026.01(477)
ББК Щ92(4Укр)+Щ313(4Укр)

© Ірина Довгалюк, 2016

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2016

ISBN 978-617-10-0314-9

ВСТУП

Восени 1877 року в Америці відбулася епохальна подія: 21 листопада видатний вчений Томас Альва Едісон (Thomas Alva Edison, 1847–1931) оголосив громадськості про свій черговий винахід – прилад для запису та відтворення звука – фонограф, а вже за кілька днів – 29 листопада ознайомив з його можливостями. Анонсуючи своє нове досягнення, дослідник навіть не підозрював історичну велич власного винаходу, він лише хотів полегшити працю секретарки-телефоністки.

Невдовзі після презентації фонограф почав тріумфальну ходу світом. Нове чудо техніки демонстрували як перед правителями, вельможами й науковцями, так і простим людом, про нього інформувала преса всіх континентів. Тож доволі скоро первісно скромне призначення фонографа було переосмислено. Винахід Т. А. Едісона виявився не лише добрим асистентом вофісах, а й незамінним помічником у здійсненні найрізноманітніших побутових забаганок і вирішенні складних наукових завдань.

Серед тих далекоглядних учених, хто належно оцінив новинку Т. А. Едісона, були і дослідники народних культур. Вони одними з перших застосували звукозапис у своїх пошукових ініціативах, використавши його можливості для вивчення різних аспектів народного звукового (словесного та музичного) мистецтва. Успішному утвердженню фонографування у студіюванні традиційної культури допоміг і стрімкий розвиток звукозаписувальної індустрії та поява щораз досконаліших моделей фонографа. Сприяв цьому і пошук нових матеріалів для виготовлення носіїв звука. Все це здешевлювало рекордування та робило його доступнішим для дедалі ширшого кола користувачів.

Звісно, впровадження у практику дослідників народної творчості звукозаписувальної техніки відбулося не просто, адже фонографу-

Вступ

вання, як і будь-яке починання, мало і доброзичливих прибічників, і затятих противників. Усі вони у публічних і приватних, усних та опублікованих дискусіях обстоювали свою позицію. Та все ж, долаючи недовіру та переконливо підтверджуючи значущість запровадження звукового документування фольклору у практику дослідників народної культури, рекордування ширилося в народознавчому світі.

Сповна оцінили фонографування і музичні етнографи. Вже перші записи народних мелодій засвідчили, що застосування техніки для вивчення музичного фольклору відкривало серйозні наукові перспективи. Рекордування “забезпечувало швидке, точне і об’єктивне закріплення почутого, опрацювання, перевірку та зберігання матеріалу”¹. Певною мірою суб’єктивне транскрибування мелодій під час збирацького сеансу на паперовий носій було замінено їх неупередженою фіксацією на воскові валики. Тож “використання фонографа поклало край епосі напів- або ж повністю дилетантського збирацтва і замість записів, повних слухових помилок і неправильних трактувань дослідники отримали бездоганний матеріал”². І хоча з розвитком техніки та поступовою заміною в середині ХХ століття (у деяких країнах – до 1930-х років, а в більшості – до 1950-х) фонографічних валиків досконалішим магнітофонним, а потім і сучасним цифровим звуко- та відеозаписом перші рекорди за якістю і тривалістю фонограм видаються не надто інформативними, на початку ХХ століття це був єдиний спосіб документування звука, який забезпечував величезні можливості дослідникам народної музики.

Запровадження у практику музичних етнографів фонографа сприяло формуванню і нового ставлення до музичного фольклору. З появою звукозапису на зміну прикладному використанню народних мелодій, які здебільшого служили “сировиною” для композиторів або ж були складовою різних культурологічних досліджень, прийшло їх трактування як самодостатнього матеріалу для наукових студій.

Відтак введення у практику збирачів фольклору винаходу Т. А. Едісона розпочало нову епоху в історії не лише музичної етнографії, а й знаменувало завершення понад столітнього утилітарного періоду в історії музичної фольклористики. За словами Яапа Кунста, “етномузикологія ніколи би не стала самодостатньою

¹ Уйфалуши Й. Бела Барток / Йожеф Уйфалуши. – Будапешт, 1971. – С. 59.

² Там же.

наукою, якби не було винайдено фонографа”¹. Разом з іншими того-часними науковими поступами, зокрема розробкою центової системи виміру висоти звука, яку 1885 року запропонував та описав у статті “Музичні звукоряди різних націй” англійський фізик і фонетик Александр Джон Еліс², а також публікацією цього ж, 1885, року статті “Обсяг, методи і цілі музикознавства” австрійського музичного критика та педагога Гвідо Адлера³, в якій уперше було означено науку про народну музику як самостійну музично-систематичну (теоретичну) дисципліну та названу порівняльним музикознавством, фонографування музичного фольклору суттєво спричинилося до початку фундаментальних досліджень музичного фольклору у світі.

Отож, на зламі XIX–XX століть фонограф міцно утверджився у практиці дослідників народної музики. Як зрезюмував професор Пйотр Дагліг (Piotr Dahlig): “Для музичної етнографії пристрій означав можливість впровадження нової дослідницької процедури: від транскрипції через аналіз до верифікації”⁴. Зважаючи на схожість проблем, які доводилося вирішувати, історія рекордування музичного фольклору була загалом подібною у різних куточках світу. Та маючи багато спільногого у зasadничих питаннях застосування фонографа у музичній етнографії, беручи до уваги історичні, етнокультурні й інші передумови, у народів Центрально-Східної Європи, а отже і в українців, звукове документування народної музики відрізнялося своїми особливостями.

Серед чинників, які так чи інакше впливали на перебіг етномузичного рекордування, немаловажну роль відіграла й історично-політична ситуація, яка склалася на наших землях наприкінці XIX – першій половині XX століття, коли власне і проводили фонографічні дослідження. Українські музичні етнографи, розділені кордоном і під владні різним державам, спершу Австро-Угорській та

¹ Цитата за: *Żerańska-Kominek S. Muzyka w kulturze : Wprowadzenie do etnomuzykologii / Sławomira Żerańska-Kominek.* – Warszawa, 1995. – S. 63.

² *Ellis A. J. On the Musical Scales of various Nations / Alexander John Ellis // Journal of the Society of Arts.* – 1885. – P. 485–527.

³ *Adler G. Umfang, Methode und Ziel der Musikwissenschaft / Guido Adler // Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft.* – 1885. – S. 5–20.

⁴ *Dahlig P. Pierwszy zapis fonograficzny folkloru polskiego (1904) / Piotr Dahlig // Muzyka.* – Warszawa, 1997. – № 2. – S. 57.

Вступ

Російській імперіям, а відтак – Польщі та Радянському Союзу, були змушені вирішувати наукові проблеми, з огляду не лише на власні фахові потреби, а й на можливості та обставини, у яких перебували.

Як і в більшості народів цієї частини континенту, у наших країн рушієм фонографічних досліджень були народномузичні проекти. Поява нових, чимраз складніших, завдань вже з кінця XIX століття стимулювала збирачів до розв’язання проблем, які виникали в процесі проведення досліджень. Ускладнення завдань вимагало і поступу у фонографуванні.

Із здобуттям Україною незалежності та появою можливості врешті дати об’єктивну оцінку доробку українських вчених постала потреба віддати належну шану й звуковим документалістам музичного фольклору та їхній спадщині. Тим паче, що в останні роки чималий інтерес викликають збірки фонографічних валиків із записами української народної музики, які були згromаджені у першій половині ХХ століття і впродовж десятиліть “мовчки” знаходилися у різних архівах України та зарубіжжя. Зважаючи на затребуваність такої інформації, було реалізовано низку ініціатив, завдяки яким вдалося скопіювати частину звукових раритетів, а відтак зробити їх доступними не лише вузьким спеціалістам, а й зацікавленій широкій громадськості шляхом оприлюднення оцифрованих фонограм у мережі Інтернет.

Не менший інтерес, окрім власне джерельного звукового матеріалу, викликає й сама інформація про здобутки перших українських народномузичних рекордистів. Однак сьогодні таких відомостей опубліковано вкрай мало¹. Їх здебільшого можна віднайти у працях,

¹ Певним, хоч і нечисленним, доробком можуть похвалитися дослідники зарубіжжя. Це зокрема монографії польських вчених Мечислава Комінека “Почалося від фонографа” (*Kominek M. Zaczęło się od fonografu... / Mieczysław Kominek. – Kraków, 1986. – 320 s.*) і Яцека Яцковського “Зберегти давні записи. Нарис історії фонографічного і фільмового документування польських музичних і танцювальних традицій” (*Jackowski J. P. Zachować dawne nagrania. Zarys historii dokumentacji fonograficznej i filmowej polskich tradycji muzycznych i tanecznych (przełom XIX i XX w. – do drugiej wojny światowej) / Jacek Piotr Jackowski. – Warszawa, 2014. – Cz. 1. – 288 s.*) та праця німецької дослідниці Сюзанни Ціглер “Воскові циліндри Берлінського фонограмархіву” (*Ziegler S. Die Wachszylinder des Berliner Phonogramm-Archivs / Susanne Ziegler. – Berlin, 2006. – 512 s. + CD-ROM*).

Вступ

які, розкриваючи різні аспекти історії української етномузикології, принагідно заторкують їй проблеми фонографування. З-поміж таких нечисленних досліджень насамперед належить згадати монографії “Українська музична фольклористика” Олександра Правдюка¹ й Анатолія Іваницького².

Інформацію про рекордування української народної музики надають і дослідження, що висвітлюють доробок окремих фольклористів-фонографістів. Це монографії про науково-творчу спадщину Клиmenta Kvіtki³, Філарета Колесси⁴, Станіслава Людкевича⁵, Осипа Роздольського⁶. Про звукове документування народної музики йдеється і в статтях та розділах монографій українських вчених, де розглянуто окремі сторінки наукової біографії як згаданих вище дослідників, так і менш знаних музичних рекордистів⁷. Поодинокі відомості про фono-

¹ Правдюк О. Українська музична фольклористика / Олександр Правдюк. – Київ, 1978. – С. 177–178.

² Іваницький А. Українська музична фольклористика / Анатолій Іваницький. – Київ, 1997. – С. 86–88.

³ Сторожук А. Климент Kvіtka (людина – педагог – вчений) / Антоніна Сторожук. – Київ, 1998. – 100 с.

⁴ Грица С. Ф. М. Колесса / Софія Грица. – Київ, 1962. – 112 с.; Шуст Я. Ф. М. Колесса / Ярослав Шуст. – Київ, 1955. – 60 с.

⁵ Штундер З. Станіслав Людкевич. Життя і творчість : в 2 т. / Зеновія Штундер. – Львів, 2005. – Т. I. – 632 с.; Т. II. – 360 с.

⁶ Довгалюк І. Осип Роздольський: Музично-етнографічний доробок / Ірина Довгалюк. – Львів, 2000. – 154 с.; Сокіл Г. Осип Роздольський. Життя і діяльність / Ганна Сокіл. – Львів, 2000. – 165 с.

⁷ Наприклад: Гошовский В. Академик Філарет Колесса / Владмир Гошовский // Советская музыка. – 1971. – № 9. – С. 106–111; Грица С. Видатний дослідник фольклору слов’янщини/Софія Грица//Народна творчість та етнографія. – Київ, 1971. – № 4. – С. 46–58; Грица С. С. Людкевич – фольклорист / Софія Грица//Фольклор у просторі та часі/Софія Грица. – Тернопіль, 2000. – С. 192–205; Гарасим Л. Академічний дебют Григорія Нудьги: кілька епізодів з життя та наукової діяльності (за матеріалами архіву і фондів ІМФЕ) / Леся Гарасим // Міфологія і фольклор. Загальноукраїнський науково-освітній журнал. – Львів, 2015. – № 3–4. – С. 55–60; Довженок Г. Фонографічна колекція українських дум в історії вивчення епічного виконавства / Галина Довженок // Усна епіка: етнічні традиції та виконавство : у 2 ч. – Київ, 1997. – Ч. I. – С. 111–116; Мушинка М. Голоси предків. Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935) / Микола Мушинка. – Пряшів, 2002. – 256 с. + CD;

графування народних мелодій подано і в працях про народномузичні інституції¹.

Достачають матеріал для укладання історії фонографування і дослідження з дискографії та історії українського звукозапису. Це, зокрема, роботи Ірини Клименко², Степана Максимюка³, Богдана Горбала і Владека Максимовича⁴.

Проте, незважаючи на вичерпність і змістовність згаданих та інших дотичних студій, їх автори не ставили перед собою завдання дослідити як історію фонографування народної музики в Україні, так і пов'язані з нею проблеми, а відповідно фонографічний доробок українських фольклористів-рекордистів не був основним предметом їхніх наукових зацікавлень. Тож у цих працях здебільшого лише констатовано факт використання фонографа у збирацькій діяльності

Осадча В. В. П. Ступницький і вивчення традиційної музичної культури історичної Харківщини першої половини ХХ ст. / Віра Осадча // Культура України : збірник наукових праць / відповідальний редактор Микола Дяченко. – Харків, 2003. – С. 80–85. – (Харківська державна академія культури. Серія Мистецтвознавство. Філософія ; вип. 11); Хай М. Історія української етноорганологічної думки та її творці на зламах XIX–XXI ст. / Михайло Хай // Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція) / Михайло Хай. – Київ ; Дрогобич, 2007. – С. 32–85; Юзефчик О. Внесок В. Харкова в українську музичну фольклористику / Оксана Юзефчик // Народознавчі зошити. – Львів, 2000. – №1. – С. 108–114 та інші.

¹ Юзефчик О. Діяльність Кабінету музичної етнографії ВУАН у контексті розвитку української фольклористики кінця XIX – першої третини ХХ ст. / Оксана Юзефчик. – Київ, 2004. – 200 с.; Добрянська Л. До історії виникнення фонограмархівів народної музики / Ліна Добрянська // Вісник Львівського університету. – Львів, 2013. – С. 87–97. – (Серія мистецтвознавство ; вип. 13); Небеш Д. Українські фонографічні записи народної музики в Бібліотеці конгресу США / Дарія Небеш, Антоній Поточняк // Етномузика : збірка статей та матеріалів на честь 125-ліття Клиmenta Kvіtka / упорядник Богдан Луканюк. – Львів, 2006. – Ч. 1. – С. 117–130. – (Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка ; вип. 12).

² Клименко І. Дискографія української етномузики (автентичне виконання). 1908–2010 : ілюстрований хронологічний реєстр з анотаціями і покажчиками / Клименко Ірина. – Київ, 2010. – 360 с. ; з іл.

³ Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії / Степан Максимюк. – Львів ; Вашингтон, 2003. – 288 с.

⁴ Горбаль Б. Лемківська народна музика на американських рекордах / Богдан Горбаль, Владек Максимович. – Б. м., 2008. – 187 с.

Вступ

О. Роздольського, Ф. Колесси, Лесі Українки та К. Квітки, рідше інших рекордистів, тимчасом як питання становлення та розвитку збирацької фонографічної методики, таксування та оцінки власне фонографічного здобутку українських збирачів, їх ролі та місця в історії європейського документування народної музики та низки інших, не менш важливих, проблем фактично залишилися за рамками досліджень. Чи не єдиними публікаціями, що стосуються питань рекордування української народної музики, є грунтовна стаття професора Богдана Луканюка про фонографічне пionерство Федора фон Штейнгеля та його послідовника-соратника Валентина Мошкова¹, в якій проаналізовано початки звукової фіксації народної музики в Україні та вперше належно оцінено доробок зачинателів нашого народномузичного рекордування, а також розвідка цього ж дослідника у співавторстві з Юрієм Яцківим про фонографічні здобутки на Закарпатті угорського вченого Бели Бартока².

Тож відсутність спеціального наукового дослідження, у якому би різnobічно була проаналізована півстолітня історія звукового документування української народної музики та грунтовно оцінена музично-етнографічна спадщина вітчизняних рекордистів, спонукала автора монографії звернутися до такої важливої, однак досі неопрацьованої теми. Її актуальність підсиlena й тим, що саме фонографування фольклору мало доленосний вплив на зародження не лише фахової музичної етнографії, а й фундаментальної етномузикології. Відтак, застосування звукової фіксації народних мелодій сприяло формуванню в Україні, як і загалом у Європі, колекцій воскових валиків, які стали надійним джерелом для науки про народну музичну творчість.

Необхідно також пам'ятати, що основні засади методики фонографування музичного фольклору, яку започаткували перші фонозбирачі,

¹ Луканюк Б. Найперші фонографічні записи в Україні: Городоцький музей / Богдан Луканюк // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. – Рівне, 2003. – Вип. IV. – С. 19–45.

² Луканюк Б. Зібрання Бели Бартока на Закарпатті / Богдан Луканюк, Юрій Яцків // Шоста конференція дослідників народної музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель : матеріали. – Львів, 1995. – С. 54–65.

зокрема О. Роздольський та Ф. Колесса, і сьогодні не втратили свого значення. Тому аналіз фонографічного етапу історії звукового документування народної музики в Україні є вкрай необхідним для розуміння дослідницької спадковості та вивчення шляхів подолання низки проблем, з якими стикалися ще наші попередники та які нерідко доводиться розв'язувати сучасним музичним етнографам. Адже знання праджерел є запорукою подальших успішних наукових звершень.

Відповідно до теми дослідження викристалізувалася і його зasadничя мета: проаналізувати основні тенденції в історії фонографування народної музики в Україні та простежити її перебіг й особливості на тлі аналогічних процесів, які відбувалися у музичній фольклористиці народів Центрально-Східної Європи кінця XIX – першої половини ХХ століття.

У зв'язку з поставленим магістральним питанням, необхідно було вирішити низку дрібніших, однак не менш важливих, завдань. Насамперед належало окреслити та схарактеризувати основні етапи в історії звукового документування народних мелодій та розглянути важніші народномузичні проекти, які вирішували американські та європейські музичні етнографи. Відтак, на фоні фонографічних поступів збирачів народної музики сусідніх європейських народів, вияснити як ці ж етапи проходили в Україні, розглянути проблеми, які доводилося долати українським рекордистам, відзначити самобутність їх фонографічного шляху, проаналізувати методику фонографічного дослідження музичного фольклору. Особливо важливим вдалося з'ясування лідерства українських рекордистів та їхніх здобутків у Європі.

Для повнішої та глибшої оцінки власне рекордування народної музики в Україні виникла необхідність простежити цей процес не лише в географічній площині поширення звукового документування, порівнюючи досягнення українців з фонографічним доробком народів Центрально-Східної Європи, а й в історичній: від початків зацікавлення звукозаписом загалом – до фонографування народної музики, а відтак і подальшої долі призбираних воскових носіїв, а отже – становлення національної народномузичної архівістики. З огляду на те, що фонографування музичного фольклору тісно переплетене з історією етномузикології, у дослідженні порушено й низку інших, дотичних до запису народних мелодій, проблем.

Оскільки, як уже йшлося, питання фонографування української народної музики майже не висвітлено в науковій літературі, для здобуття потрібної інформації довелося звертатися до опублікованих і рукописних джерельних матеріалів. Зважаючи на те, що українські фольклористи перебували в тісних контактах зі своїми зарубіжними колегами й були добре обізнані з їхніми фонографічними доробками, до уваги були взяті як українські, так і зарубіжні джерела.

Чимало цінних відомостей про початки фонографування та архівування народної музики містять опубліковані праці пionерів звукового документування та фonoархівування, написані під враженням власного фонографічного досвіду. На жаль, далеко не всі причетні до джерел звукової фіксації народної музики залишили не те що свої теоретико-методологічні зауваги, а бодай опис особистих фонографічних здобутків. Тим часом навіть і ті, зазвичай фрагментарні та скupі, відомості є засадникою інформативною базою, що дає змогу відтворити загальну атмосферу, яка панувала в суспільстві у час впровадження фонографа у повсякденний побут, особливості його сприйняття громадськістю загалом та вченим світом зокрема, визначити шляхи, якими фонограф пробивав собі визнання у дослідників-народознавців, а отже, зрозуміти проблеми, які їм доводилося розв'язувати.

Серед таких публікацій варто насамперед відзначити праці фундаторів фонографування та архівної справи у світі. Це, зокрема, розвідка першого звукового документаліста музичного фольклору Джесса Уолтера Фюкса (Jesse Walter Fewkes)¹, який описав своє фонографічне дослідження. Не менш інформативними є і статті французького вченого Леона Азуле (Léon Azoulay)², де автор виклав

¹ Fewkes J. W. On the Use of the Phonograph among the Zuñi Indians / Jesse Walter Fewkes // American Naturalist. – 1890, [June]. – S. 687–691.

² Azoulay L. Le Musée phonographique de la Société d'Anthropologie [Ressource électronique] / Léon Azoulay // Bulletins de la Société d'anthropologie de Paris, V^o Série. – Tome 2. – 1901. – P. 327–330. – Accès : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bmsap_0301-8644_1901_num_2_1_7624 (Date d'appel : 25.06.2015); Azoulay L. Liste des phonogrammes composant le Musée phonographique de la Société d'Anthropologie [Ressource électronique] / Léon Azoulay // Bulletins de la Société d'anthropologie de Paris, V^o Série. – Tome 3. – 1902. – P. 652–666. – Accès : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bmsap_0301-8644_1902_num_3_1_6077 (Date d'appel : 25.01.2015).

історію та причини початку рекордування у Франції, поділився досвідом створення та упорядкування фонограмколекції.

Свої здобутки у записі й опрацюванні зібраних матеріалів подали у серії досліджень і німці. Так, фундатори Берлінського фонограмархіву Epix Моріц фон Горнбостель (Erich Moritz fon Hornbostel) та Отто Абрагам (Otto Abraham) у низці розвідок, написаних безпосередньо під враженням документування народної музики, поділилися власними фонографічними напрацюваннями¹. Стаття ж Карла Штумпфа (Carl Stumpf) “Берлінський фонограмархів”, яку П. Дагліг влучно назвав “першою презентацією фонографічного архіву”³, не лише інформувала сучасників про появу нової інституції та принципи її роботи, – в ній дослідник докладно описав джерела надходжень звукових раритетів до архіву. Досвідом використання техніки для запису зразків екзотичної народної музики у німецьких колоніях поділився і Фелікс фон Лушан (Felix von Luschan)⁴.

Винятковий інтерес для реконструкції історії рекордування в Україні викликають публікації перших українських фонографістів, а також тих, хто долучився до початків звукового документування народної музики. Це низка думок, зауваг, приміток К. Квітки⁵,

¹ Abraham O. Phonographierte indische Melodien / Otto Abraham, Erich Moritz von Hornbostel // Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft. – Leipzig, 1904, April–June. – Jear V. – S. 348–401. Hornbostel E. M. von. Phonographierte tunesische Melodien / Erich Moritz von Hornbostel // Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft. – Leipzig, 1906–1907. – Bd. VIII. – S. 1–43.

² Stumpf C. Das Berliner Phonogrammarchiv / Carl Stumpf // Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik. – Berlin, 1908. – 22.02. – S. 225–246.

³ Dahlig P. Pierwszy zapis fonograficzny folkloru polskiego (1904) / Piotr Dahlig // Muzyka. – Warszawa, 1997. – № 2. – S. 58.

⁴ Luschan F. von. Einige türkische Volkslieder aus Nordsyrien und die Bedeutung phonographischer Aufnahmen für die Völkerkunde / Felix von Luschan // Zeitschrift für Ethnologie. – 1904. – Bd. 36. – S. 177–202.

⁵ Борейко Тиміш. Новітня українська музична етнографія / Тиміш Борейко // Рідний Край. – Київ, 1912. – № 15. – С. 15–20; № 18. – С. 22–24; № 19. – С. 10–16; Залеська Р. Листвуання Климента Квітки і Філарета Колесси / Роксоляна Залеська, Анатолій Іваницький // Записки НТШ. – Львів, 1992. – С. 309–416. – (Праці секції етнографії та фольклористики ; т. CCXXIII).

Ф. Колесси¹, С. Людкевича², Лесі Українки³. Однак найбільш розлогі коментарі залишив Опанас Сластьон, який у часописі “Рідний Край”⁴ доволі образно й емоційно описав враження від власної фонографічної праці та досвід, здобутий разом з Ф. Колессою під час фонографування народних дум влітку 1908 року.

Окремим опублікованим джерельним блоком даних до історії фонографування є низка документів про діяльність народознавчих інституцій. Це публікація різноманітної інформації про працю Городоцького краєзнавчого музею, Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ), установ Української академії наук. Серед матеріалів – звіти, у тому числі і з експедицій, оголошення про нові проекти тощо. У них автори, повідомляючи громадськість про ті події, що вже відбулися або тільки планувалися, згадували і про різні аспекти, пов’язані з фонографуванням народної музики.

Дещо подібним інформаційним джерелом є друковані звідомлення про дискусії, які стосувалися обговорення проблеми впровадження у практику збирачів фольклору фонографа та її різні ракурси: від методики фонографування до вибору тих чи інших марок звукозаписувального апарату. Чимало відомостей з цього приводу можна знайти у матеріалах і звітах міжнародних конгресів, симпозіумів, з’їздів, які проходили у Європі у першій половині ХХ століття⁵. Такі

¹ Колесса Ф. З царини української музичної етнографії / Філарет Колесса // Записки НТШ. – Львів, 1925. – Т. CXXXVI–CXXXVII. – С. 119–138.

² Людкевич С. Передмова / Станіслав Людкевич // Галицько-руські народні мельодії зібрані на фонограф Йосипом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич : у 2 ч. – Львів, 1906. – Ч. 1. – С. III–XIX. – (Етнографічний збірник НТШ ; т. XXI).

³ Листи Лесі Українки (1908–1913 рр.) до Філарета Михайловича Колесси (в справі фонографічних записів українських народних дум із мелодіями і їх видання) // Леся Українка. До 75-річчя з дня народження : збірник. – Львів, 1946. – С. 45–58.

⁴ Сластьон О. Записування думна фонографі / Опанас Сластьон // Рідний Край. – Київ, 1909. – № 22. – С. 8–9; № 23. – С. 7–10; № 24. – С. 6–8; Сластьон О. Мелодії Українських дум і їх записування / Опанас Сластьон // Рідний Край. – Київ, 1908. – № 35. – С. 4–6; № 37. – С. 5–7; № 38. – С. 5–7; № 41. – С. 5–7.

⁵ Chybiński A. Etnografia muzyczna na III. Międzynarodowym kongresie muzycznym w Wiedniu (25–29 maja 1909) / Adolf Chybiński // Lud. – Lwów, 1910. – Т. 16. – Z. II. – S. 160–178; Pańkewyč I. Fonograf w służbie lingwistiki [rezumé] / Ivan Pańkewyč // I. Sjezd Slovanských filologů v Praze 1929. Sekce

ж дискусії відбувалися і при розгляді дослідницьких ініціатив, у яких необхідність здобуття якісного народномузичного матеріалу спонукала звернутися до фонозапису. Задля реалізації задуманого організатори проектів друкували численні відозви, методичні вказівки, циркуляри, а то й просто повідомлення, у яких подавали детальні інструкції стосовно фонографування народної музики¹. Інтегровані у європейську науку, українські дослідники народної музики на зламі XIX–XX століть були учасниками різних загальноєвропейських зібрань і проектів, а отже, певною мірою причетними до того, що там відбувалося. Серед згаданих вище документів, у яких йшлося про фонографування, неодноразово фігурували прізвища українських вчених, народознавчі інституції, зокрема НТШ.

Ще одним джерелом відтворення початків історії фонографування є низка газетних і журнальних, найчастіше непідписаних, повідомень, якими рясніла преса в два останні десятиліття XIX та на початку XX століття. У зазвичай невеличких замітках повідомляли про різні події та акції, пов’язані з винайденням і впровадженням фонографа². Серед таких звідомлень були і звістки про перші спроби та досягнення фонографістів-народознавців³, а згодом і про здобутки музичних етнографів⁴.

II (окрема відбитка). – [2 s.]; Панькевич І. Фонограф в службі лінгвістики / Іван Панькевич // Sborník prací I. Sjezdu Slovanských filologů v Praze 1929 / uspořádali Jiří Horák, Matyáš Murko, Miloš Weingart a Stanislav Petíra. – Praha, 1932. – S. 640–643; Zjazd międzynarodowy badaczy rzeczy ludowych // Rozwój. – Warszawa, 1900, 23 sierpnia. – № 192. – S. 4.

¹ Dokumente und Kommentare // Das Volkslied in Österreich : Volkspoesie und Volksmusik der in Österreich lebenden Völker herausgegeben vom k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht Wien 1918 / Walter Deutsch und Eva Maria Hois bearbeiteter und kommentierter Nachdruck des Jahres 1918. – Wien, 2004. – S. 11–120; Основна нацела за публікацијо “Avstrijske Narodne Pesmi”, која нанерја издати с. к. министарство за богочестје и науку. – Љубљана, 1906.

² Kramsztyka S. Fonograf i jego wynalasca / Stanisław Kramsztyka // Wszechświat. – Warszawa, 1888, 22 września. – T. VIII. – № 38. – S. 598–601; T. R. Nowy fonograf Edisona / T. R. // Wszechświat. – Warszawa, 1888. 02.19. – T. VII. – № 8. – S. 114–115.

³ Fonograf i etnologia // Wiśla. – 1890. – T. IV. – S. 749; Krček F. Fonograf w usługach ludoznawstwa / Franciszek Krček // Lud. – Lwów, 1899. – № 5. – S. 177–178; Eliasz-Radzikowski S. Fonograf na usługach ludoznawstwa / Stanisław Eliasz-Radzikowski // Lud. – Lwów, 1900. – T. 6. – S. 198.

⁴ Колесса Ф. Справозданє з етнографічної екскурзії/Філарет Колесса//Хроніка

Та все ж інформативним лідером для дослідження історії фонографування є праці фундаторів української етномузикології Ф. Колесси, К. Квітки, С. Людкевича й О. Роздольського. Насамперед це народномузичні збірники, які представляють результати рекордування народної музики й іншу важливу супровідну інформацію¹, а також монографії та окремі розвідки, у яких подано відомості про факт фонографування та його результати².

НТШ. – Львів, 1908. – Ч. 36. – Вип. IV. – С. 29–31; *Колесса Ф.* Справозданє з етнографічної екскурзії//Філарет Колесса//Хроніка НТШ. – Львів, 1910. – Ч. 44. – Вип. IV. – С. 15; *Колесса Ф.* Справозданє з етнографічної екскурзії / Філарет Колесса//Хроніка НТШ. – Львів, 1912. – Ч. 52. – Вип. IV. – С. 24; Справозданє з етнографічної експедиції // Хроніка НТШ. – Львів, 1900. – Ч. 4. – С. 18–19.

¹ Галицько-руські народні мельодії зібрани на фонограф Йосипом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич : у 2 ч. – Львів, 1906. – Ч. 1. – XXII + 187 с.; 1908. – Ч. 2. – VII + 177–384 с. – (Етнографічний збірник НТШ ; т. XXI–XXII); Гайвики / зібрав Володимир Гнатюк. Мельодії скопив на фонограф Осип Роздольський, списав Філярет Колесса. – Львів, 1909. – [2] + 267 + 100 с. – (Матеріали до української етнольогії ЕК НТШ ; т. XII); Музичний фольклор з Полісся у записах Філарета Колесси та Казімежа Мошинського (систематизація матеріалу, вступна стаття, пісенні паралелі Ф. Колесси) / упорядкування, вступна стаття, примітки, переклад з польської Софії Грици. – Київ, 1995. – 432 с.; Мельодії українських народніх дум списав пофонографу і зредагував Філярет Колесса: у 2 серіях. – Львів, 1910. – Серія I. – LXXXVIII + 178 + 20 с. – (Матеріали до української етнольогії ЕК НТШ ; т. XIII); 1913. – Серія II. – XVI + 195 + 43 с. – (Матеріали до української етнольогії ЕК НТШ ; т. XIV); Народні пісні з галицької Лемківщини. Тексти й мелодії зібрав, упорядкував і пояснив др. Філарет Колесса. – Львів, 1929. – LXXXII + 469 с. – (Етнографічний збірник НТШ ; т. 39–40); Народні пісні з південного Підкарпаття. Тексти й мельодії із вступною розвідкою Філярета Колесси. – Ужгород, 1923. – С. 122–142. – (Науковий збірник товариства “Просвіта” у Ужгороді ; т. 2).

² Квітка К. Музична етнографія на Заході / Климент Квітка // Етнографічний вісник. – Київ, 1925, – Кн. 1. – С. 72–76; *Колесса Ф.* Історія української етнографії / Філарет Колесса. – Київ, 2005. – 367 с.; *Колесса Ф.* З царини української музичної етнографії / Філарет Колесса // Записки НТШ. – Львів, 1925. – Т. CXXXVI–CXXXVII. – С. 119–138; *Марковський Є.* Український вертеп. Розвідки і тексти. Вип. 1. Матеріали з української народної драми / Євген Марковський // Збірник Історично-філологічного відділу. Етнографічна комісія. Всеукраїнська академія наук. – Київ, 1929. – Т. 1. – 201 с.; *Цехміструк Ю.* Народні пісні Волині: фонографічні записи 1936–1937 років / Юрій Цехміструк ; джерельні матеріали та видання Богдана Столлярчука ; відчитання та загальна редакція Богдана Луканюка. – Львів ; Рівне, 2006. – 480 с.

Особливо важливою джерельною базою для дослідження історії фонографування музичного фольклору є рукописні матеріали приватних і державних архівів України та зарубіжжя. Так, великий масив інформації, що торкається початків рекордування, зберігається у Приватному архіві академіка Філарета Колесси у Львові. Ці відомості стосуються наукової біографії вченого, зокрема і його експедиційної діяльності, та музично-етнографічного доробку соратників дослідника – О. Роздольського, С. Людкевича, О. Сластиона, Лесі Українки, К. Квітки. В архіві можна віднайти і чимало матеріалів про діяльність Етнографічної комісії НТШ та інших народознавчих інституцій першої половини ХХ століття.

Документи для з’ясування особливостей історії українського народномузичного фонографування наявні і в рукописних фондах Центрального державного історичного архіву у Львові (далі – ЦДІА) та Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника). Цінні матеріали до історії фонографування та архівування народної музики зберігаються також і в Архівних наукових фондах рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Рильського НАН України (далі – ІМФЕ).

Інформацію для написання пропонованого дослідження автор також черпала із рукописних фондів Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО), Архіву Президії АН УРСР, Архіву Інституту народознавства НАН України у Львові, Історичного музею у Львові, Архіву Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка (далі – ПНДЛМЕ ЛНМА ім. М. Лисенка), приватного архіву Юрія Сливинського та отримала з фондів Віденського фонограмархіву Австрійської академії наук, Берлінського фонограмархіву, Литовського фольклорного архіву при Інституті литовської літератури і фольклору, фонограмархіву Інституту російської літератури (Пушкінський дім) Російської академії наук¹.

Чимало унікальної інформації вдалося одержати і в процесі безпосереднього вивчення українських колекцій фонографічних валиків,

¹ Висловлюю ширу подяку за допомогу у здобутті інформації професору, доктору Дітріху Шюллеру, професору, доктору Сюзанні Ціглер, професору, доктору Михаїлу Лобанову, доктору Аусте Накене, магістру Крістіану Ліблу.

які сьогодні зберігаються в Архіві Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ ім. В. Стефаника, Архіві Інституту народознавства НАН України у Львові, Приватному архіві академіка Філарета Колесси у Львові, а також при ознайомленні зі збіркою валиків у Архіві наукових фондів рукописів і фонозаписів ІМФЕ.

Оскільки представлена праця є насамперед джерелознавчо-аналітичною, основний акцент у ній зроблено на пошук і залучення маловідомого джерельного матеріалу. Це стало визначальним у виборі методів дослідження. Зважаючи на поставлені завдання, процес фонографування і проблеми, які виникали в ході його перебігу, викладено та проаналізовано в історичному розвитку з використанням проблемно-хронологічного принципу подання матеріалу. Для розв'язання дослідницьких завдань у роботі застосовані як загальнонаукові методи джерелознавчого дослідження (аналітичний, логічний, ілюстративний, ретроспективний чи історичний), так і спеціальні, зокрема, історико-порівняльний, хронологічний, типологічний, критичний, біографічний. В опрацюванні джерельних матеріалів у пригоді стала методика їх пошуку та виявлення.

При написанні роботи було використано наукові та методичні напрацювання сучасних українських та зарубіжних дослідників історії етномузикології Володимира Гошовського, Софії Грици, Пйотра Дагліга, Ліни Добрянської, Рути Жарскене, Ізалія Земцовського, Славоміри Жеранської-Комінек, Анатолія Іваницького, Татьяни Іванової, Мечислава Комінека, Міхаїла Лобанова, Богдана Луканюка, Олени Мурзиної, Аусте Накене, Олександра Правдюка, Надії Супрун, Сюзанни Ціглер, Анни Чекановської, Людмили Шолохової, Дітріха Шюллера, Оксани Юзефчик, Катахини Янчевської-Соломко, Яцека Яцковського та інших, а також суміжних наукових зацікавлень – Андрія Вовчака, Ярослава Гарасима, Віолетти Дутчак, Галини Довженок, Марії Загайкевич, Ірини Зіньків, Василя Івашківа, Василя Коваля, Любові Кияновської, Ірини Клименко, Бруно Неттла, Стефанії Павлишин, Святослава Пилипчука, Юрія Рибака, Олега Смоляка, Ганни Скрипник, Богдана Сюті, Михайла Хая, Зеновії Штундер та інших.

Загалом опрацювання джерел та передусім архівних рукописних і фонографічних матеріалів засвідчило наявність значної кількості інформації для написання історії української музичної етнографії,

зокрема її фонографічної ери. Це допомогло з'ясувати чимало незнаних сторінок її літопису й уточнити раніше відомі події. Тож, опираючись на інформацію з опублікованої літератури, а в основному на джерельні матеріали, у монографії вперше запропоновано періодизацію історії фонографування народної музики Центрально-Східної Європи й описано її основні етапи. На тлі фонографічних здобутків музичних етнографів визначних світових народознавчих дослідницьких центрів та, насамперед, сусідніх центрально-східних європейських народів уперше на прикладі виконання низки народномузичних проектів з'ясовано, як ці історичні процеси проходили на теренах України. У роботі охарактеризовано методику фонографічного дослідження народних мелодій, випрацювану та втілену в практику українськими рекордистами, представлено їх здобутки. Також уперше окреслено початки українського народномузичного архівування та з'ясовано сучасний стан раритетних воскових носіїв. Окрім того, у дослідженні висвітлено лідерські позиції української музичної етнографії в Європі у різних її починаннях. Читачам запропоновано низку незнаних досі фактів з історії української музичної фольклористики, вперше оприлюднено та введено у науковий обіг чимало невідомих архівних матеріалів із життєпису українських дослідників народної музики.

Сподіваюся, що здобуті в результаті архівних пошуків відомості та їх аналітичне опрацювання не лише допоможуть реконструювати важливу сторінку історії української етномузикології, а й доповнять невідомими досі історично-фонографічними фактами європейську та світову історію дослідження народномузичної культури.

Принагідно складаю сердечну подяку за зичливу допомогу і змістовні консультації професорові Богдану Луканюку, а також всім колегам, які допомагали у пошуку потрібної інформації та сприяли у написанні монографії.

Розділ I

ФОНОГРАФІЧНА ЕРА В ІСТОРІЇ МУЗИЧНОЇ ФОЛЬКЛОРІСТИКИ

I.1. ВСТУПНІ ЗАУВАГИ

I.1.1. З історії звукозапису

Наприкінці осені 1877 року в Америці у невеличкій лабораторії містечка Менло-Парк, неподалік Нью-Йорка, Томас Альва Едісон презентував свій черговий винахід – прилад для запису та відтворення звука. Перше, що почули присутні у “виконанні” невідомого досі пристрою, були слова куплета дитячої пісеньки “У Мері був баранчик” (“Mary had a little lamb”), які наговорив на спеціальний носій звука сам Т. А. Едісон. Новинку початково так і називали: “машина, що говорить”. Назва фонограф з’явилася дещо пізніше. Демонструючи свій винахід, учений навіть не підозрював, що його дітище виявиться настільки затребуваним сусільством та стане одним із епохальних технічних здобутків в історії людства.

Однак Т. А. Едісон не був одинаком у пошуках шляхів запису звука. Такі дослідження проводили і до нього. Правдоподібно, як записати звукову доріжку, знали ще древні греки. Робили це за допомогою тоненької голки, якою спершу пробивали золоту фольгу, а тоді, піднісши всю конструкцію до вуст, намагалися голосно гово-

Розділ II

ФОНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ В УКРАЇНІ. ПРОБНИЙ ЕТАП

II.1. ФОНОГРАФ В УКРАЇНІ

II.1.1. Передісторія

В Україні про фонограф і його перспективи стало відомо майже відразу після його запатентування Т. А. Едісоном. Причому інформація про можливість фіксувати звук доволі швидко поширилася як Галичиною, так і Наддніпрянчиною. І хоча у той період нашої історії частини України належали до різних імперій, загальні тенденції входження у побут та використання звукозапису були подібними.

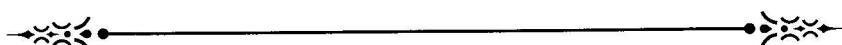
Галицька громадськість про фонограф вперше довідалася із розвідки Броніслава Рейхмана “Кілька нових відомостей про телефон”¹, опублікованої у лютому 1878 року у варшавському журналі “Атенеум”². Наприкінці статті, присвяченій телефону, автор

¹ Rejchman B. Kilka nowych wiadomości o telefonie / Bronisław Rejchman // Ateneum. – Warszawa, 1878. – T. I. – Z. 1. – S. 368.

² На той час Польща, як і Україна, була розділена кордонами і її різні частини належали до Німецької, Австрійської та Російської імперій. Утім польські часописи, які видавали не тільки у підавстрійському Krakowі, а й підросійській Варшаві, у Галичину надходили справно.

Розділ III

РЕПРЕЗЕНТАТИВНИЙ ЕТАП

III.1. МОНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНОЇ МУЗИКИ ОСИПА РОЗДОЛЬСЬКОГО

В останнє десятиріччя XIX століття в когорті галицьких народолюбців з'явився молодий талановитий збирач усної словесності – Осип Роздольський¹. Буквально за кілька років із нікому невідомого

¹ Осип (Йосип) Роздольський (1872–1945) – український фольклорист, музичний етнограф, педагог, перекладач. Дійсний член Українського наукового товариства у Києві (з 1914), Наукового товариства ім. Шевченка (з 1930), член Етнографічної комісії Академії наук України (з 1926), Комітету 1894–1895 для збирання та видання народних мелодій, Людознавчого товариства (1895). Один із засновників української етномузикології.

Народився 29 вересня 1872 року в селі Доброводи на Тернопільщині у сім'ї священика. Освіту здобув у Греко-католицькій богословській академії у Львові (1890–1894) та на філософському факультеті Львівського університету (1894–1897). З 1897 по 1929 рік – викладач польської, німецької, латинської, грецької мов та класичної літератури в гімназіях Коломиї (1897–1898), Перемишля (1904–1907), Львова (1907–1929), а також Львівського таємного українського університету (1921–1925). Займався перекладами. Українською переклав “Евтифон” Платона, “Медею” Евріпіда, “Прометея” Есхіла, німецькою та польською – твори Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стефаника, Лесі Мартовича, Степана Васильченка. Автор підручника з граматики грецької мови (рукопис). З 1940 року – керівник сектора фондів Львівської філії Інституту українського фольклору. В роки Другої світової війни очолю-

Розділ IV

ТЕМАТИЧНИЙ ЕТАП

IV.1. АКЦІЯ ЗБИРАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМ

IV.1.1. Перша спроба

Серед епохальних фонографічно-тематичних проектів початку ХХ століття не лише в Україні, а й у Європі одне з чільних місць заслужено належить ініціативі небайдужої української інтелігенції, яка започаткувала дослідження традиційного мистецтва кобзарів та лірників. І хоч питання вивчення їх репертуару впродовж XIX століття порушували неодноразово, особливо гостро ця проблема постала наприкінці століття, коли “все більше починало ширитися концертне кобзартво, що грозило загибеллю традиційному кобзарському мистецтву”¹.

Чи не найуразливішим місцем у низці досліджень кобзарства та лірництва впродовж багатьох років залишалося вивчення музичної сторони проблеми, а особливо фіксація надскладних для транскрибування мелодій народних дум. Окрім нотації цього прикметного жанру традиційного репертуару співців-сліпців, зроблені безпосе-

¹ Українські народні думи. Тексти і передмова Катерини Грушевської : у 2 т. – Київ, 1927. – Т. I. – С. CLXXVII.

Розділ V

НАРОДНОМУЗИЧНЕ АРХІВУВАННЯ В УКРАЇНІ

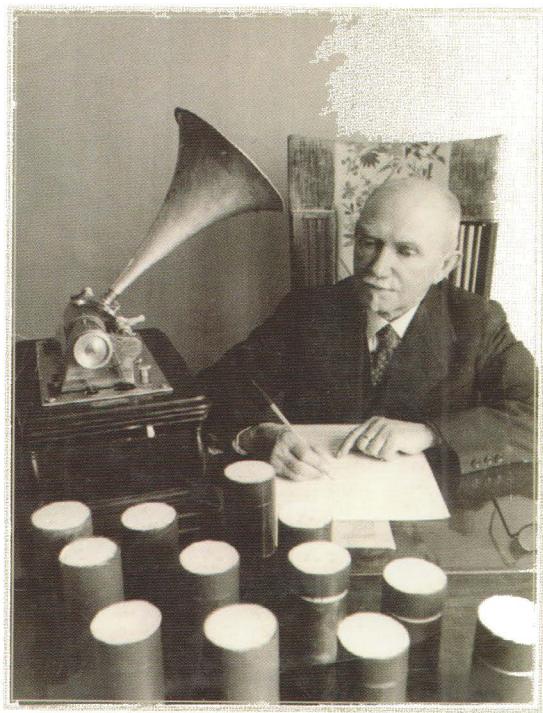

V.1. ПОЧАТКИ ФОНОАРХІВІСТИКИ У ГАЛИЧИНІ

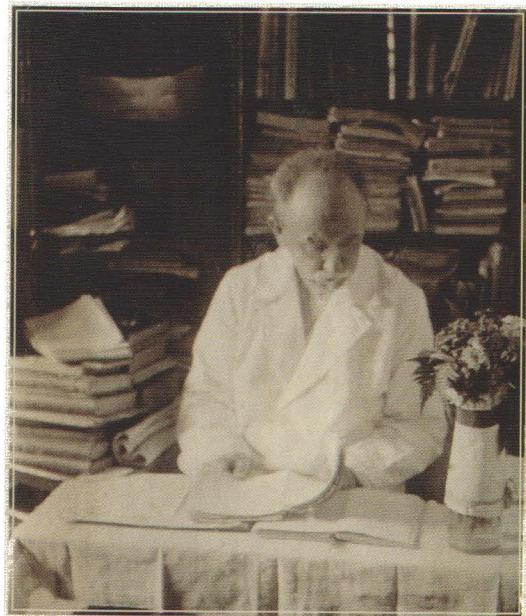
Історія заснування фонограмархів в Україні була досить тернистою і загалом багато в чому подібною до того, що відбувалося у сусідніх народів. Перші спроби започаткувати такі зібрання зазвичай не мали належної підтримки ні держави, ні громадськості і врешті закінчувалися невдачами. Та, мабуть, зasadникою причиною незреалізованих архівних ініціатив були ті завдання, які ставили перед фонографуванням їх ініціатори, а звідси і деяке нерозуміння справжньої ролі та призначення збірок. Якщо у Західній Європі фонограмархіви поставали фактично майже одночасно із початком фонографічних досліджень, то у Центрально-Східній Європі рекордування народних мелодій початково проводилося для реалізації певного, переважно видавничого проекту та служило для полегшення праці дослідників, які бралися за його виконання. Здобувши фонозапис і поклавши на ноти призбирані мелодії, фольклористи вважали справу загалом завершеною. Валики були для них допоміжним інструментом, а створення фонограмархівів – другорядною справою. Така ж ситуація склалася і в Україні.

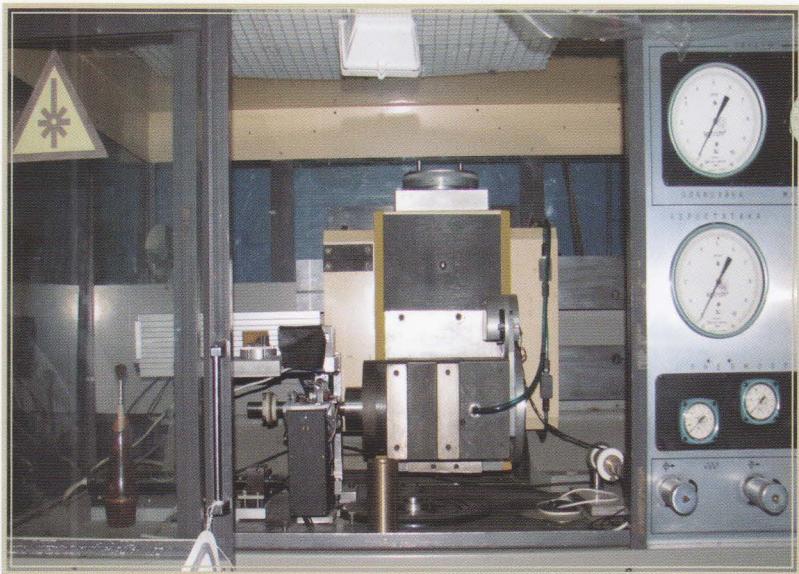
Проте навіть і в цій, не вельми радісній, початковій історії української фоноярхівістики були й свої перемоги. Насамперед, варта якнайвищої оцінки подвигницька праця ініціаторів і працівників

53. Філарет Колесса під час транскрибування мелодій з фонографічних валиків. Львів, початок 1940-х років

54. Філарет Колесса за роботою. Львів, початок 1940-х років

73. Обладнання, створене в Інституті проблем реєстрації інформації НАН України, для цифрового неруйнівного відтворення звука з валиків. Київ, 2014

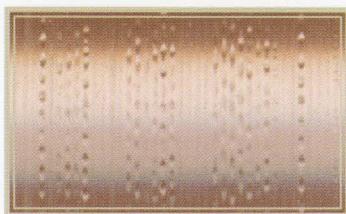

тріснутий

74. Зразки поверхні воскових валиків:

з пліснявою

добрий (у збільшенному вигляді)

Розділ VI

ФОНОГРАФІЧНА УКРАЇНІКА ЗА КОРДОНОМ

Колекція валиків Івана Панькевича в архівах зарубіжжя

Фонограми української народної музики, згromаджені впродовж першої половини ХХ століття українськими та зарубіжними музичними етнографами, знаходяться сьогодні не лише у фонозбірнях України, а й за кордоном. У цих колекціях збереглися як оригінальні валики, так і виготовлені з них у різні роки копії.

Серед дослідників, чий фонографічний доробок поповнив світову збірку рекордів української народної музики, був й Іван Панькевич. Рекордування фольклору вченій проводив у рамках роботи в різних народознавчих інституціях і насамперед Віденському фонограмархіві. Співпраця вченого з цим науковим осередком розпочалася ще в студентські роки, коли він, закінчивши другий курс філософського факультету Львівського університету, восени 1909 року продовжив навчання на славістичному відділенні Віденського університету. Серед наставників І. Панькевича був і професор Мілан Ріттер фон Решетар, який, вочевидь, і познайомив українського студента з фонозаписом¹.

¹ Певні відомості про можливості фонографа І. Панькевич, як припускає дослідник його спадщини М. Мушинка, “міг здобути вже під час навчання у IV польській гімназії у Львові (1898–1907) та Львівському університеті (1907–1909)” (Мушинка М. Голоси предків. Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935) / Микола Мушинка. – Пряшів, 2002. – С. 28)

ВИСНОВКИ

Винайдення фонографа та впровадження звукозапису у практику дослідників традиційної народної культури стало одним із визначальних чинників стрімкого розвитку музичної етнографії у світі. Належно оцінивши всі переваги рекордування мелодій на звуковий носій над їх транскрипцією безпосередньо на сеансі, американські та європейські народознавці стали заливати звукозаписувальну техніку до своїх дослідницьких програм. Можливість отримати неупереджений джерельний матеріал стимулювала і розвиток фундаментальної етномузикології, яка, здобувши новітній дослідницький інструмент, максимально використала його потенціал. Потужна реклама новинки Т. А. Едісона та об'єктивні, безперечні переваги, які демонстрував фонограф у фіксації мелодій, доволі швидко зробили його надійним помічником у документуванні фольклору в різних куточках світу. Фіксація звука на восковому носії та перспектива його подальшого збереження привели до формування фонограмархівів – передовсім дослідницьких баз для етномузикологів, а також безцінних скарбниць культури національного та світового значення.

Українці у числі перших сповна оцінили можливості фонографа та заслужено зайняли високе місце не лише серед європейських пionерів рекордування, а й стали одними з лідерів на континенті за якістю та кількістю музично-етнографічних здобутків. В результаті інтенсивної діяльності вітчизняних звукових документалістів українська народна музика на початку ХХ століття опинилася серед найвивченіших у Європі.

Та незважаючи на дослідницький подвиг українських рекордистів, до сьогодні не надто відомо про їхні фонографічні досягнення, а відтак належно не поціновано їхню жертовну працю. Роль фонографування у становленні та розвитку фахових народномузичних досліджень в

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ЛІТЕРАТУРИ ТА АУДІОМАТЕРІАЛІВ

Архівні джерела

Акт про прийняття фоноваликів // Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України (далі. – ІМФЕ). – Ф. 35. – 1 арк.

Актуальна радіопередача з Кабінету музичної етнографії Інституту історії матеріальної культури Української Академії Наук. Виступ керівника Кабінету музичної етнографії Інституту історії матеріальної культури УАН тов. Харкова // Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. – Ф. 6. – Од. зб. 270. – 13 арк. + 2 арк.

Береговский Моисей. Кабинет музыкального фольклора Этнографической секции Института Еврейской пролетарской культуры при ВУАН // Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ : листування з науковими музичними закладами та науковими діячами. 1922–1934. – Ф. 6. – Од. зб. 2. – 4 арк.

Бібліографія праць Філарета Колесси. Уклав Микола Колесса // Приватний архів акад. Філарета Колесси у Львові. – Папка 74.

Волинський збірник. Матеріали // Приватний архів акад. Філарета Колесси у Львові. – Папка 52.

Дирекція поліції у Львові. Характеристики на Колессу Ф., Роздольського Й., Кишакевича Й., Гнатюка В. – кандидатів у члени редколегії збірника “Народна пісня в Австрії” // Державний архів Львівської області (далі. – ДАЛО). – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 2652. – Арк. 55–59.

До взаємин Ф. Колесси з І. Франком, В. Гнатюком, Лесею Українкою, М. Грушевським, К. Квіткою // Приватний архів акад. Філарета Колесси у Львові. – Папка 107.

Звіти Кабінету музичної етнографії. 1923–1935 // Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. – Ф. 6-1. – Од. зб. 6. – 46 арк.

ОПИС ФОТОІЛЮСТРАЦІЙ

1. Фонографічні валики з колекції Філарета Колесси. Фотограф Віталій Грабар. Львів, 2014. Приватний архів акад. Філарета Колесси у Львові.
2. Фонограф Осипа Роздольського. Фотограф Тарас Тетюк. Львів, 1997. Приватний архів акад. Філарета Колесси у Львові.
3. Золтан Кодай працює з фонографом, 1950. Фотограф Дьюла Кертес. Джерело: Kodály Zoltán fonográffal dolgozik [Elektronikus informácóforrás] // Magyar Fotográfiai Múzeum. – Hozzáférési mód : http://fotomuzeum.hu/fotografiak/kertesz_gyula_kodaly_zoltan_fonograffal (Kezelés időpontja : 25.07.2012).
4. Френсіс Тереза Денсмор рекордує традиційну творчість індіанців для Бюро американської етнології Смітсонівського інституту (США), 1916. Джерело: Frances Densmore [Elektronic resource]. – Access mode : https://en.wikipedia.org/wiki/Frances_Densmore (Date of retrieval : 10.04.2016).
5. Бела Барток під час фонографування народних пісень. Село Дражовце (Словаччина), 1907. Джерело: Horner K. Uncovering the roots of Bartók's string [Elektronic resource] / Keith Horner. – Access mode : <http://music-toronto.com/uncovering-the-roots-of-bartoks-string-quartets/> (Date of retrieval : 13.04.2016).
6. Константин Брэйлоу проводить фонозапис від народних виконавців. Фотограф Й. Берман. Село Дрегуш (Румунія), 1929. Джерело: Constantin Brăiloiu [Resurse electronice]. – Acces la : <http://ler.is.edu.ro/~cr/index.php?page=person&id=169> (Data de apel : 27.12.2015).
7. Люціан Каменський (всередині) зі студентами музикології Познанського університету. Зліва направо: Мар'ян Собеський, Ядвіга Петрушинська (Собеська), Галіна Таргонська, Леон Вітковський. Автор фото невідомий. Познань, 1933. Світлина з Фонографічного архіву Інституту мистецтв Польської академії наук у Варшаві. © Instytut Sztuki PAN.
8. В експедиції з фонографом. Зліва направо: Анна Петрушинська, Ядвіга Петрушинська (Собеська), Мар'ян Собеський. Автор фото невідомий. Познань, 1934. Світлина з Фонографічного архіву Інституту мистецтв Польської академії наук у Варшаві. © Instytut Sztuki PAN.

Опис фотоілюстрацій

9. Велосипед і фонограф. Автор фото невідомий. Імовірно Познань, 1934. Світлина з Фонографічного архіву Інституту мистецтв Польської академії наук у Варшаві. © Instytut Sztuki PAN.

10. Мітрофан П'ятницький під час фонографічного сеансу. Село Усмань Воронезької губернії (Росія), 1910. Джерело: *Железный А.* Наш друг граммпластиинка. Записки коллекционера [Электронный ресурс] / Анатолий Железный. – Режим доступа : <http://coollib.com/b/288385/read> (Дата обращения : 29.10.2014).

11. У Віденському фонограмархіві. Фотограф Ярослав Давидовський. Відень, 07.2007.

12. Фонографічний дисковий носій. Фотограф Антоній Поточняк. Відень, 07.2007.

13. Директор Віденського фонограмархіву Дітріх Шуллер демонструє фонографічний дисковий носій. Фотограф Антоній Поточняк. Відень, 07.2007.

14. Фрагмент опису фонограм у Віденському фонограмархіві. Ймовірно, початок 1900-х років. Джерело: *Денисов В.* К вопросу о каталогизации звуковых коллекций: из опыта ведущих звуковых архивов мира [Электронный ресурс] / Виктор Денисов. – Режим доступа : <http://www.gosbook.ru/node/81863> (Дата обращения : 20.11.2014).

15. “Персональний листок” опису фонограм у Берлінському фонограмархіві. 15.06.1916. Джерело: *Денисов В.* К вопросу о каталогизации звуковых коллекций: из опыта ведущих звуковых архивов мира [Электронный ресурс] / Виктор Денисов. – Режим доступа : <http://www.gosbook.ru/node/81863> (Дата обращения : 20.11.2014).

16–17. Зразок вкладки-опису до фонографічного валика у Фонограмархіві Пушкінського дому. Санкт-Петербург, 23.03.1937. Джерело: *Денисов В.* К вопросу о каталогизации звуковых коллекций: из опыта ведущих звуковых архивов мира [Электронный ресурс] / Виктор Денисов. – Режим доступа : <http://www.gosbook.ru/node/81863> (Дата обращения : 20.11.2014).

18. Каталожна картка фонографічного валика Центрального архіву фонограм у Варшаві. 16.09.1935. Документ знаходиться у Фонографічному архіві Інституту мистецтв Польської академії наук у Варшаві. © Instytut Sztuki PAN.

19. Ядвіга Петрушинська (Собеська) біля колекції фонографічних валиків у Регіональному Фонограмархіві в Познані. Автор фото невідомий. Познань, 1934. Світлина з Фонографічного архіву Інституту мистецтв Польської академії наук у Варшаві. © Instytut Sztuki PAN.

20. Леон Вичулковський. Портрет Бруно Абакановича. 1900, пастель. Фотографічна майстерня Національного музею (Muzeum Narodowy) в Кракові. In. № MNK III-r.a.-17708.

Опис фотоілюстрацій

21. Анонс циклу лекцій Бруно Абакановича про технічні новинки, у тому числі і фонографа, у Львові. Джерело: Szereg odczytów naukowych // Gazeta Lwowska. – 1878, 13 listopada. – № 278. – S. 3.
22. Анонс лекції Бруно Абакановича про фонограф у Львові Джерело: Fonograf // Gazeta Lwowska. – Lwów, 1878, 19, grudnia. – № 309. – S. 3.
23. Анонс презентації фонографа у Варшаві. Джерело: Edisona oryginalni fonograf [реклама] // Kurier Warszawski. – Warszawa, 1890, 19 marca. – S. 4.
24. Барон Федір фон Штейнгель. Світлина з Архівних фондів Рівненського обласного краєзнавчого музею.
25. Підпис Барона Федора фон Штейнгеля. Джерело: Тихонова О. Маленька Україна великого мецената. До 145-річчя від дня народження Федора Рудольфовича Штейнгеля [Електронний ресурс] / Олена Тихонова. – Режим доступу : http://libr.rv.ua/data/virt/txt_ua_132.htm (Дата звернення : 20.04.2016).
26. Валентин Мошков. Джерело: Валентин Мошков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/tuwiki/1569077> (Дата обращения : 20.04.2016).
27. Володимир Шухевич. 1891. Джерело: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libr.rv.ua/data/virt/txt_ua_132.htm https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/17/Volodymir_Shukhevich_1891.png (Дата звернення : 20.02.2016).
28. Осип Роздольський. Львів, 1940-ві роки. Світлина з приватного архіву Олександри Паляниці.
29. Обкладинка збірника Осипа Роздольського та Станіслава Людкевича “Галицько-русські народні мельодії” (1906). (Галицько-русські народні мельодії зібрані на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Станіслав Людкевич : у 2 ч. – Львів, 1906. – Ч. 1. – XXII + 187 с. – (Етнографічний збірник НТШ ; т. ХХІ).
30. Транскрипції народних мелодій Олексія Луціва з валиків Осипа Роздольського з автографом Станіслава Людкевича (02.1946). Документ зберігається у архіві ПНДЛМЕ ЛНМА ім. М. Лисенка.
31. Станіслав Людкевич. Львів, 1908. Джерело: Павлишин С. Станіслав Людкевич / Стефанія Павлишин. – Київ, 1974. – С. 7.
32. Станіслав Людкевич під час роботи з колекцією валиків Осипа Роздольського. Львів, 1940-ві роки. Світлина з приватного архіву Олександри Паляниці.
33. Богдан Дрималик та Станіслав Людкевич за опрацюванням колекції валиків Осипа Роздольського. Львів, 1940-ві роки. Світлина з приватного архіву Олександри Паляниці.

Опис фотоілюстрацій

34. Богдан Дрималик, донька Осипа Роздольського Марія та дружина Ольга під час опрацювання спадщини О. Роздольського. Львів, 1940-ві роки. Світлина з приватного архіву Олександри Палляниці.

35. Титульна сторінка збірника Осипа Роздольського та Філарета Колесси “Мельодії гайвок” (1909). (Мельодії гайвок, схоплені на фонограф Йосифом Роздольським, списав і зредагував Філарет Колесса // Гайвки. Зібрав Володимир Гнатюк. Мельодії схопив на фонограф Осип Роздольський, списав Філарет Колесса. – Львів, 1909. – 100 с. – (Матеріали до української етнольгії ЕК НТШ ; т. XII).

36. Філарет Колесса та Осип Роздольський з колекцією фонографічних валиків. Львів, 1940-ві роки. Світлина з приватного архіву Роксоляни Залеської у Львові.

37. Повідомлення про засідання ЕК НТШ. Львів, 4.05.1900. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

38. Дарчий напис на фотографії Філаретові Колессі від Олександра Бородая. Київ, 28.10.1912. Світлина з Приватного архіву акад. Філарета Колесси у Львові.

39. Олександр Бородай (стоїть) та Гнат Гончаренко з поводирем. Фотограф Михаїл Овчинніков. Харків, 10.10.1906. Світлина з Приватного архіву акад. Філарета Колесси у Львові.

40. Гнат Хоткевич із бандурою. 1913. Джерело: *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. Друга редакція / Гнат Хоткевич ; упорядкування, підготовка тексту, покажчиків Олександра Савчука ; післямови Ігоря Мацієвського, Віктора Мішалова, Михайла Хая. – Харків, 2013. – С. 456. – (Серія “Слобожанський світ” ; вип. 4).

41. Опанас Сластьон. Фотограф Дмитрій Здобнов. Санкт-Петербург. Світлина з приватного архіву Роксоляни Залеської у Львові.

42. Філарет Колесса. Львів, 04.1930. Світлина з приватного архіву Роксоляни Залеської у Львові.

43. Климент Квітка. Київ, 1920-ті роки. Джерело: *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум / Філарет Колесса ; підготувала до друку Софія Грица, редактори тому Микола Гордійчук, Олексій Дей. – Київ, 1969. – фотоілюстрація.

44. Документ, виданий НТШ, що засвідчує участь Філарета Колесси в експедиції на Полтавщину для запису народних мелодій. Львів, 13.07.1908. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

45. Листівка з фотографією Михайла Кравченка, яку написав Філарет Колесса дружині Марії під час полтавської експедиції. Миргород, 16.08.1908. Листівка зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

Опис фотоілюстрацій

46. Рукопис транскрипції Філарета Колесси думи “Про Олексія Поповича”, яку 1909 року в Києві рекордував Опанас Сластьон. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

47. Валики, які 1908 року рекордували Леся Українка. На кришках футлярів – інформація про записане на валиках. Фотограф Ірина Довгалюк. Львів, 2012. Валики зберігаються у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

48. Колекція фонографічних валиків у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові. Фотограф Ірина Довгалюк. Львів, 2012.

49. Покришка футляра фонографічного валика, який рекордував Опанас Сластьон 1909 року. Фотограф Ірина Довгалюк. Львів, 2012. Валик зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

50. Запрошення Філарета Колесси до участі у проекті “Народна пісня в Австрії”. Львів, 17.11.1909. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

51. Запрошення Філарета Колесси на засідання Українсько-галицької комісії проекту “Народна пісня в Австрії”. Львів, 8.12.1907. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

52. Транскрипції Філарета Колесси мелодій до зводу “Народна пісня в Австрії” з печаткою проекту. Львів, 1914. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

53. Філарет Колесса під час транскрибування мелодій з фонографічних валиків. Львів, початок 1940-х років. Світлина з приватного архіву родини Колессів у Львові.

54. Філарет Колесса за роботою. Фотограф Дарія Залеська. Львів, початок 1940-х років. Світлина з приватного архіву Роксоляни Залеської у Львові.

55–58. Респонденти Філарета Колесси та Казімежа Мошинського у поліській експедиції. Село Хороштів (Тепер – с. Хорошово Солігорського району Мінської області (Білорусія), 09.1932.

55. Настя Черевака;

56. Хведося Корж;

57. Олексій Левкович;

58. Марія Чечура (справа). Фотограф Ядвіга Клімашевська. Світлини з Приватного архіву акад. Філарета Колесси у Львові.

59. Казімеж Мошинський і Філарет Колесса під час збирацького сеансу в поліській експедиції. Село Хороштів, 09.1932. Світлина з Приватного архіву акад. Філарета Колесси у Львові.

60. Транскрипції Філарета Колесси з фонографічних валиків, рекордованих у поліській експедиції 1932 року. Документ зберігається у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

61–62. Фонографічні валики, які рекордували Казімежа Мошинський у

Опис фотоілюстрацій

поліській експедиції 1932 року. Фотограф Аусте Накене. Валики зберігаються у Литовському фольклорному архіві при Інституті литовської літератури і фольклору.

63. Степан Томашівський. 1915. Джерело: Степан Томашівський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Томашівський_Степан_Теодорович (Дата звернення : 20.04.2016).

64. Про створення при Львівському університеті філії Віденського фонограмархіву. Протокол засідання ради професорів Львівського університету від 29.03.1916. Документ зберігається у Державному архіві Львівської області.

65. Вимоги до кандидата на штатну посаду наукового співробітника Кафедри етнографії ВУАН. Київ, 1929. Документ зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

66. Григорій Нудьга під час фонографування. Фольклористична експедиція Інституту українського фольклору у с. Лип'янка Черкаської області, літо 1937. Джерело: Григорій Нудьга. Біобібліографічний покажчик / упорядкування Василя Івашківа, Руслана Марківа, Андрія Вовчака. – Львів, 2007. – Фотоілюстрації.

67. Каталожна картка з описом валика. Інститут українського фольклору. Київ, кінець 1930-х років. Документ зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

68. “Форма опису фонограми” Кабінету музичної етнографії ВУАН. Київ, кінець 1930-х років. Документ зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

69. Книга опису фонографічних валиків. Інститут народної творчості і мистецтв АН України. Уфа, 1.06.1942. Документ зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

70. Колекція фонографічних валиків ІМФЕ. Київ, 2011. Валики зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

71. Фонографічні валики з колекції ІМФЕ. Київ, 2011. Валики зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

72. Копії фонографічних валиків на дисках рентгенівської плівки 1939 року. Київ, 2011. Рентгенівські плівки зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ.

73. Обладнання, створене в Інституті проблем реєстрації інформації НАН України, для цифрового неруйнівного відтворення звуку з валиків. Фотограф Ірина Довгалюк. Київ, 2014.

74. Зразки поверхні воскових валиків: тріснутий, з пліснявою, добрий (у збільшенному вигляді). Фотограф Юрій Булка. Львів, 2013. Валики зберігаються у Приватному архіві акад. Філарета Колесси у Львові.

SUMMARY

In autumn 1877 a historic event took place in the USA, namely an outstanding scientist Thomas Alva Edison announced his next invention – a device for recording and reproducing sounds, i.e. a phonograph. Presenting his new achievement, the scientist was far from even suspecting how important his own invention was. He only wanted to make work for his secretary, who was answering his calls, easier. Soon enough the primarily humble purpose of the phonograph was modified. T. A. Edison's brainchild turned out to be not only a good assistant in offices, but also an irreplaceable helping hand in carrying out everyday life whims and solving complex scientific tasks.

Among forward-looking scholars who made use of T. A. Edison's invention also were researchers into folk cultures who applied phonography to studying various aspects of folk aural (both verbal and musical) art. The Ukrainian traveller, anthropologist, biologist and geographer Mykola Myklukho-Maklay (1846–1888) was one of the first scholars in the world to use a phonograph for ethnographical research. In 1882 he used phonographical cylinders to record dialects of the tribes living on Pacific archipelagoes.

Phonographing was much appreciated by researchers of folk melodies. Even their first records demonstrated that the use of technology in studying musical folklore opened up powerful scholarly perspectives. Phonographing presupposed quick, accurate and objective recording of the material, simplified its analysis and revision as well as gave the possibility to collect phonograms. Subjective transcription of melodies onto the paper was to some extent replaced with objective recording of melodies onto the wax cylinders.

Soon there appeared first records of folk music. The circle of pioneer phonographers includes an American Jesse Walter Fewkes (1890), a

Summary

Therefore, a digital version can be bought on CDs and in the Internet¹, and thus is available to the wide audience. The heritage of Ukrainian phonographers seems to be a vivid example of our predecessors' achievements and a testimony of their scholarly exploits. Digital versions of the phonograms will become a valuable asset not only to Ukrainian archives, but also collections of world phonographical centres and will definitely bring well-deserved recognition to Ukrainian science.

¹ The records on CDs can also be heard in the internet: Filaret Kolessa phonograph cylinder collection [Electronic resource]. – Access mode : https://commons.wikimedia.org/wiki/Filaret_Kolessa_phonograph_cylinder_collection (Date of appeal : 25.10.2014); Український фольклор першої половини ХХ сторіччя. Вибірка з фоноколекції Осипа Роздольського / В'ячеслав Петров, Ігор Косяк, Людмила Єгупова, Василь Коваль, Ірина Довгалюк [Електронний ресурс] [CD]. – Kyiv, 2011. – Access mode : <http://www.ipri.kiev.ua/index.php?id=1032> (Date of retrieval : 28.10.2015); Український фольклор першої половини ХХ сторіччя. Вибірка з фоноколекції Осипа Роздольського. Том 2 / Андрій Крючин, Ігор Косяк, Ірина Довгалюк, Людмила Єгупова, Ірина Благура [Електронний ресурс] [CD]. – Kyiv, 2015. – Access mode : <http://www.ipri.kiev.ua/index.php?id=1397> (Date of retrieval : 15.05.2014).

ПОКАЖЧИК ІМЕН

А

Абаканович Бруно 144–148, 157, 204
Абрагам Отто 14, 43, 44, 97, 109, 111
Абрамов Іван 177, 186
Августинович О. 181, 183
Авраменко Степан 498
Агуф Михайло 494
Адамцевич Євген 497, 498
Адлер Гвідо 7, 255
АЗадовський Марк 132
АЗуле Леон 13, 38, 104–109, 441, 557
Алеша О. 233
Александр III 50
Анікін Степан 177, 185
Анкерман Бернгард 111
АН-ський Семен (Шломо Рапопорт) 525, 529, 530
Антонович Володимир 232, 236, 291, 314
Антонюк В. 241
Аренський Антон 42, 50, 51
Арефін Сергей 82
Аркас Микола 351
Асаф’єв Боріс 135
Астахова Анна 137

Б

Бабій М. 464
Бабський І. 497
Баглій Дмитро 296
Бажанський Порфирій 245, 246
Балагура Ірина 511
Балліна Олена 291
Бандурко О. 464, 497
Барановський Полікарп 499, 500, 522
Барвінський Василь 215

Барвінський Олександр 269
Баржон 148, 149
Барток Бела 11, 40, 55, 81, 85, 86, 88–90, 293, 360, 549–551, 558
Батюк Порфирій 499
Белл Александр Грехем 26, 27, 144
Беннего Титусь 121
Берге Рікард 38
Береговський Мойсей 470, 495, 496, 504, 526, 527, 529, 530, 564
Берльнер Еміль 27
Берлінер Еміль 170
Бернацький Іван 481
Бернд, Ексц. 253
Бернштейн Сергей 136
Белявський Людвік 77, 78
Биков А. 177
Билинський Петро 248
Біану Йон 265
Біловод С. 496
Біляшівський Микола 175, 176, 180, 186, 189, 309
Бісмарк Отто фон 36
Блок Юлій 38, 42, 48–52, 557
Боас Франц 34, 113
Богобраз Владімір 75
Боговський Ігнатій 309
Богус Ірена 171
Богословський Б. 73
Богуцька-Шурмяк Александра 78
Бодянський Осип 236
Бозе Луїза 110
Бойко Оля 413
Боклач Назар 522
Болоз-Антоневич Ян 455
Бордейний Іван 240

Зміст

Вступ.....	5
Розділ I	
Фонографічна ера в історії музичної фольклористики.....21	
I.1. Вступні зауваги.....	21
I.1.1. З історії звукозапису	21
I.1.2. Початки наукового фонографування.....	31
I.2. Основні етапи фонографічного документування народної музики.....	43
I.2.1. Пробний етап.....	43
I.2.2. Тематичний етап.....	63
I.2.3. Репрезентативний етап.....	79
I.3. Фоноархіування.....	91
I.3.1. Загальні засади	91
I.3.2. Фонограмархіви Західної Європи	98
I.3.3. Формування фонограмколекцій у Центрально-Східній Європі	118
Розділ II	
Фонографічні дослідження музичного фольклору в Україні. Пробний етап.....143	
II.1. Фонограф в Україні	143
II.1.1. Передісторія.....	143
II.1.2. Початки народномузичного фонографування	157
II.2. Перші експерименти	173
II.2.1. Городоцький музей.....	173
II.2.2. Гуцульські фонозаписи Володимира Шухевича	190
Розділ III	
Репрезентативний етап206	
III.1. Монографічне дослідження народної музики Осипа Роздольського.....	206
III.2. Корпус українського фольклору Етнографічної комісії НТШ..227	227
III.3. Звід “Народна пісня в Австрії”	251
III.3.1. Програма проекту	251

III.3.2. Діяльність Українсько-галицької комісії.....	268	
Розділ IV		
Тематичний етап	295	
IV.1. Акція збирання українських народних дум	295	
IV.1.1. Перша спроба.....	295	
IV.1.2. Фонографування та публікація мелодій дум у НТШ .	321	
IV.2. Дослідження Філарета Колесси окраїнних територій	361	
IV.2.1. Бойківщина.	361	
IV.2.2. Лемківщина.....	381	
IV.2.3. Полісся.....	409	
Розділ V		
Народномузичне архівування в Україні	432	
V.1. Початки фоноархівістики у Галичині.	432	
V.2. Кабінет музичної етнографії Академії наук.....	466	
V.3. Сучасні колекції фонографічних валіків в Україні.....	505	
V.3.1. Львівські фонограмархіви.	505	
V.3.2. Архів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського	521	
V.3.3. Єврейська збірка фоноваликів Національної бібліотеки України імені Володимира Вернадського	524	
Розділ VI. Фонографічна україніка за кордоном		533
Висновки.....	555	
Список використаних джерел, літератури та аудіоматеріалів	565	
Опис фотоілюстрацій	618	
Summary.....	624	
Покажчик імен.....	633	

Contents

Introduction.....	5
I. Phonographic era in the history of musical folklore studies	
I.1. Preliminary notes.....	21
I.1.1. On the history of sound recording	21
I.1.2. Early years of scholarly phonographing.....	31
I.2. Major stages in phonographing folk music	43
I.2.1. The trial stage	43
I.2.2. The theme-based stage.....	63
I.2.3. The representative stage	79
I.3. Phonographical archives.....	91
I.3.1. General background.....	91
I.3.2. Compiling phonographical archives in Western Europe	98
I.3.3. Compiling phonographical collections in Central and Eastern Europe.....	118
II. Phonographical research of musical folklore in Ukraine: the trial stage.....	
II.1. The phonograph in Ukraine.....	143
II.1.1. Historical data	143
II.1.2. Initial stages of phonographing folk music	157
II.2. First experiments	173
II.2.1. The museum in Horodok.....	173
II.2.2. Hutsul phonographical records by Volodymyr Shukhevych	190
III. The representative stage in Ukraine.....	
III.1. Monographic research into folk music by Osyp Rozdolskyi.....	206
III.2. The corpus of Ukrainian folklore of the Ethnographical Committee at Taras Shevchenko Scholarly Society	227
III.3. The collection <i>Folk songs in Austria</i>	251
III.3.1. The plan of the project	251
III.3.2. The activity of Ukrainian and Halychyna Committee	268

IV. The theme-based stage in Ukraine	295
IV.1. The process of collecting Ukrainian folk dumas.....	295
IV.1.1. The first attempt.....	295
IV.1.2. Phonographing and publishing melodies of dumas by Taras Shevchenko Scholarly Society	321
IV.2. Philaret Kolessa's research of remote territories.....	361
IV.2.1. Boykivshchyna.....	361
IV.2.2. Lemkivshchyna	381
IV.2.3. Polissya.....	409
V. Compiling archives of folk music in Ukraine.....	432
V.1. Early stages of phonographical archives in Halychyna.....	432
V.2. The room for musical ethnography at the Academy of Sciences	466
V.3. Present-day collections of phonographical cylinders in Ukraine	505
V.3.1. Lviv phonographical archives	505
V.3.2. The archives of MakSYM Rylskyi Institute of Art Criticism, Folklore Studies and Ethnography.....	521
V.3.3. The Jewish collection of phonographical cylinders at Volodymyr Vernadskyi National Library of Ukraine ..	524
VI. Phonographical records of Ukrainian materials abroad	533
Conclusion	555
References.....	565
The description of photographs.....	618
Summary.....	624
Index.....	633

Наукове видання

ДОВГАЛЮК Ірина

**ФОНОГРАФУВАННЯ
НАРОДНОЇ МУЗИКИ В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ**

Монографія

Переклад англійською мовою *Світлани Івашиків-Когут*

Редактори *Уляна Крук, Ольга Козакевич*

Коректор *Юлія Глинняна*

Технічний редактор *Світлана Сенік*

Обкладинка та опрацювання фотографій *Василя Рогана*

На звороті обкладинки: Ірина Довгалюк у Приватному архіві академіка Філарета Колесси у Львові. Фотограф Віталій Грабар. Львів, 2014.

Формат 60x90/₁₆. Ум. друк. арк. 40,6+1,5. Тираж 300 пр.

Львівський національний університет імені Івана Франка.
бул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.

Видруковано у книжковій друкарні “Коло”.
бул. Бориславська, 8, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №498 від 20.06.2001 р.

Довгалюк Ірина

Д 58 Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції = Phonographing Folk Music in Ukraine: History, Methodology and Tendencies : монографія / Ірина Довгалюк. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 650 с. + іл.

ISBN 978-617-10-0314-9.

У монографії розглянуто основні тенденції фонографічного періоду в історії звукового документування музичного фольклору в Україні. Фонографічні народномузичні проекти українських рекордистів, їхня дослідницька методика, здобутки та внесок у європейське рекордування традиційної музичної культури проаналізовано в контексті фонографічних досягнень музичних етнографів Америки і Європи. Окреслено початки українського народномузичного архівування та з'ясовано сучасний стан українських колекцій воскових валиків.

Для науковців, викладачів, студентів, шанувальників духовної спадщини українців.

The monograph highlights major tendencies of documenting folk music in Ukraine. The author analyzes phonographical projects of Ukrainian musical ethnographers, their scholarly methods, achievements and contribution into European phonography of folk music in the context of activity performed by musical ethnographers in America and Europe. The paper also outlines the initial stages of establishing phonographical archives and focuses on the condition of wax cylinders nowadays.

The monograph is designed for scholars, students and fans of intellectual heritage of the Ukrainians.

УДК 784.4.026.01(477)
ББК Щ92(4Укр)+Щ313(4Укр)

Ірина Довгалюк – музикознавець, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка, старший науковий співробітник

Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка. Випускниця історико-теоретичного факультету Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка (1984). Захистила кандидатську дисертацію на тему "Осип Роздольський в історії музичної фольклористики" під керівництвом професора Богдана Луканюка (Київ, 1998).

Автор монографії "Осип Роздольський: музично етнографічний доробок" (2000), каталогу "Музично-етнографічна діяльність Осипа Роздольського" (1997), а також наукових і навчально-методичних праць, опублікованих в українських та зарубіжних виданнях. Упорядник збірників наукових статей і матеріалів. Учасник низки індивідуальних і колективних проектів з дослідження та опрацювання спадщини українських фольклористів за грантової підтримки Американської ради наукових товариств (ACLS), Американського посольства в Україні, Державного фонду фундаментальних досліджень України, Фонду Вікімедіа. Член Міжнародної ради традиційної музики (ISTM).

ISBN 978-617-10-0314-9

9 786171 003149